

ถามมา - ตอบไป :

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้คืออะไร และมีความเกี่ยวข้องกับภารกิจงาน ของกรมศิลปากรอย่างไรบ้าง

ราศี บุรุษรัตนพันธุ์*

คำว่า “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” พบเห็นบ่อยในบทความและข่าวสารศิลปวัฒนธรรม ในช่วง ๒ – ๓ ปีที่ผ่านมา เป็นศัพท์ที่แปลจากคำภาษาอังกฤษว่า Intangible Cultural Heritage หรือใช้ย่อว่า ICH ความหมายเข้าใจกันแบบกว้าง ๆ ว่า มรดกวัฒนธรรมประเภทที่จับต้องมองเห็นไม่ได้แบบมรดกวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ผลงานศิลปหัตถกรรม ซึ่งประเภทหลังนี้ถูกจัดรวมเป็น “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้” Tangible Cultural Heritage

อาจกล่าวได้ว่าคำว่า มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เริ่มเข้ามาสู่แวดวงการทำงานด้านศิลปวัฒนธรรม ประมาณพุทธศักราช ๒๕๔๖ เมื่อองค์การยูเนสโกเริ่มประกาศอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการปกป้องรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention on the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ซึ่งในอนุสัญญานั้นระบุขอบข่ายของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไว้ ดังนี้

* นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

๑. เรื่องราวข้อมูลความรู้ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นมุขปาฐะและการแสดง ออกในด้านต่าง ๆ รวมถึงวัฒนธรรมด้านภาษา ในฐานะที่เป็นสื่อสืบทอดมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Oral traditions and expressions, including language as a vehicle of the intangible cultural heritage) เช่น สุภาษิต คำปริศนา พังเพย นิทาน เรื่องเล่า เพลงกล่อมเด็ก ตำนาน महाकाพย์ ร้อยกรอง บทสวด บทเพลง ฯลฯ ซึ่งงานมุขปาฐะและการแสดงออก เหล่านี้ เป็นการถ่ายทอดความรู้ คุณค่า และความทรงจำที่มีร่วมกัน โดยสิ่งเหล่านี้มีบทบาท สำคัญยิ่งในชีวิต

บันเทิง การเมือง และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ศิลปะการแสดงยังสามารถใช้แสดงได้อย่างหลากหลายวาระโอกาสด้วย เช่น ศิลปะการแสดงในงานแต่งงาน งานศพ พิธีกรรม เทศกาล หรืองาน สังคมอื่น ๆ

๒. ศิลปะการแสดง (Performing arts) หมายถึง ดนตรี การแสดงละครและนาฏศิลป์ การเต้นรำ ร่ายรำ และการแสดงออกในพิธีกรรม และเพลงร้องพื้นบ้าน ในบางกรณีศิลปะการแสดง อาจจะผนวกรวมกับหรือเป็นส่วนหนึ่งของมรดก วัฒนธรรม ที่จับต้องไม่ได้สาขาอื่น ๆ เช่น พิธีกรรม งานเทศกาล หรือมุขปาฐะในการสำรวจ ศิลปะการแสดงพบว่า เนื้อหาสาระของศิลปะ การแสดงมีความหลากหลาย อาจเกี่ยวข้องกับ ศาสนา มีความเกี่ยวข้องกับการทำงาน ความ

๓. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และ งานเทศกาลต่าง ๆ (Social practices, rituals and festive events) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติกัน อย่างเป็นประจำประกอบการดำรงชีวิตของชุมชน หรือกลุ่มคน แนวปฏิบัติทางสังคมกำหนดชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ซึ่งสร้างความเป็น อัตลักษณ์ ความเป็นตัวตน และความต่อเนื่องของ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน การปฏิบัติใน พิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่จึงถูกกำหนด และ ปฏิบัติในช่วงระยะเวลาที่สถานที่ที่กำหนดไว้เป็น

พิเศษ และในบางครั้งอาจจะมีการจำกัดกลุ่มคนที่สามารถเข้าร่วมในแนวปฏิบัติทางสังคมหรือพิธีกรรมนั้น ๆ ได้ ในส่วนของงานเทศกาลต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเปิดต่อสาธารณชนโดยไม่มีการจำกัดผู้ที่เข้าร่วมงานนั้น ๆ ตัวอย่างของแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่าง ๆ ในประเทศไทย เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบุญบั้งไฟ การละเล่นผีตาโขน ฯลฯ

๔. ความรู้และวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and practices conceding nature and the universe) ในส่วนนี้หมายถึง องค์ความรู้ ความชำนาญ ทักษะ การปฏิบัติ เครื่องหมายแสดงออกที่ชุมชนได้มีการพัฒนา และทำให้อยู่ถาวรที่มีการปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งออกมาในรูปแบบของคุณค่า ความเชื่อ พิธีกรรม พิธีการเยียวยารักษาโรค แนวปฏิบัติทางสังคมหรือสถาบัน และองค์กร ทางสังคม ตัวอย่างของสาขานี้ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงนิเวศวิทยา องค์ความรู้ของชนพื้นเมือง ชชาติพันธุ์ ชีวภาพ ชชาติพันธุ์ พฤษศาสตร์ ระบบการรักษาโรคแบบดั้งเดิม ตำราปรุงยาสมุนไพร พิธีกรรม วิถีการกินอยู่ การถนอมอาหาร ความเชื่อ ศาสตร์อันลึกลับ

พิธีการ และการเข้าร่วมพิธีทางศาสนา พยากรณ์ ศาสตร์และโหราศาสตร์ จักรวาลวิทยา ความเชื่อเกี่ยวกับหมอผีหรือ คนทรงเจ้า ฯลฯ

๕. งานช่างฝีมือดั้งเดิม (Traditional craftsmanship) หมายถึง ทักษะ และองค์ความรู้ที่แสดงออกมาจากงานช่างฝีมืองานศิลปหัตถกรรม และสิ่งประดิษฐ์ของบรรพชน ซึ่งเป็นทักษะที่มีความจำเป็นในการสืบทอดองค์ความรู้ของช่างฝีมือสู่คนรุ่นหลังภายในชุมชน ตัวอย่างงานช่างฝีมือดั้งเดิม เช่น ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ อัญมณี เครื่องประดับ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน ฯลฯ

โดยไม่ได้ยึดติดกับกรอบความคิดของ UNESCO เพียงอย่างเดียว เราอาจอธิบายให้เข้าใจงานชิ้นว่าภูมิปัญญา ความรู้ ความคิด การแสดงออกด้วยศิลปะการแสดง การบอกเล่า สืบทอดความรู้ ภาษาวรรณกรรม ความถนัด ความชำนาญด้านงานช่าง ล้วนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรได้รับการบันทึก จดจำ การอนุรักษ์ และพัฒนาในฐานะมรดกของชาติ

กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานสำคัญหน่วยงานหนึ่งที่มีภารกิจในการศึกษา รวบรวม ดูแล ปกป้องรักษา พัฒนา สืบทอด เผยแพร่ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หลายสาขา อาทิ ความรู้ และภูมิปัญญาไทยในงานช่างไทย และสถาปัตยกรรม ความรู้ที่อยู่ในตำราโบราณ งานด้านนาฏศิลป์ สังคีตศิลป์ ความรู้เกี่ยวกับ ภาษา วรรณคดี และสุนทรียศาสตร์ และชนบ ความเชื่อที่แฝงอยู่ในงานศิลปกรรมทุกแขนงไม่เฉพาะแต่ตัวชิ้นงาน โบราณวัตถุ โบราณสถาน เอกสารหนังสือ และโดยที่คุณค่าแท้จริงของมรดกศิลปวัฒนธรรมทุกสาขา ย่อมมีคุณค่าในส่วนที่ “มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้” รวมอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น กรมศิลปากรจึงตระหนักอยู่เสมอว่า งานด้าน ข้อมูล ความรู้ และภูมิปัญญาในแต่ละสาขาวิชาการ เป็นสาระสำคัญที่ต้องสืบสานควบคู่กับการดำเนินงานอนุรักษ์พัฒนางานศิลปกรรมทุกด้าน

ศิลปากร